

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ТЕРИТОРІЯХ, ОКУПОВАНИХ РОСІЄЮ

Пилипенко В. П.

ВСТУП

Проблематика правового статусу громадян України на тимчасово окупованих територіях посідає одне з центральних місць у сучасному міжнародному правопорядку та національній правовій політиці. Воєнна агресія російської федерації проти України спричинила безпрецедентні виклики для забезпечення прав і свобод цивільного населення, яке опинилося під владою держави-окупанта. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, на державу-окупанта покладається обов'язок гарантувати безпеку, гідність і належні умови життя для осіб, що не беруть участі у воєнних діях. Проте фактична практика росії демонструє систематичні й грубі порушення цих зобов'язань, що становить особливу загрозу як для індивідуальних прав людини, так і для міжнародного правопорядку загалом.

Міжнародне право розглядає окупацію як тимчасовий правовий режим, що не змінює суверенітету над територією та не створює підстав для її анексії. Основні положення, закріплені в Четвертій Женевській конвенції 1949 року, Гаазькому праві та відповідних резолюціях міжнародних організацій, окреслюють права цивільного населення та обов'язки держави-окупанта. До ключових гарантій належить заборона примусової зміни громадянства, колективних покарань, депортацій, примусових переміщень та знищення майна, окрім випадків воєнної необхідності. Одночасно міжнародне право прав людини забезпечує більш широкий спектр прав – від свободи вираження поглядів до доступу до освіти та охорони здоров'я. Саме взаємодія міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини формує цілісну систему правового захисту цивільного населення на окупованих територіях.

Особливе місце у сучасних дослідженнях посідає аналіз політики російської федерації щодо примусової паспортизації українських громадян, нав'язування окупаційного законодавства та створення адміністративних структур, що прямо суперечить нормам міжнародного права. Примусове набуття громадянства держави-окупанта, обмеження свободи пересування, доступу до соціальних і медичних послуг, а також

депортації становлять грубі порушення Женевських конвенцій і кваліфікуються як воєнні злочини.

Значний внесок у документування та моніторинг ситуації здійснюють міжнародні організації – ООН, ОБСЄ, Human Rights Watch, Amnesty International, які у своїх звітах підтверджують масові випадки тортур, свавільних затримань, насильницьких зникнень, а також цілеспрямоване знищення української культурної ідентичності на окупованих територіях. Така системність порушень свідчить про наявність державної політики рф, спрямованої на підірив основ міжнародного правопорядку та створення умов для фактичної анексії.

Таким чином, дослідження правового статусу громадян України в умовах воєнної окупації має не лише теоретичне, але й значне практичне значення. Воно покликане сприяти формуванню належної правової оцінки дій держави-окупанта, удосконаленню національного законодавства України та зміцненню міжнародних механізмів притягнення до відповідальності за злочини проти цивільного населення.

1. Міжнародно-правові стандарти захисту цивільного населення в умовах окупації

Міжнародне право встановило комплексну нормативну основу для захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів та воєнної окупації, яка базується на сукупності універсальних договорів, звичаєвих норм та загальновизнаних принципів міжнародного гуманітарного права (далі – МГП). Основою цього регулювання виступає, зокрема, Четверта Женевська конвенція 1949 року, норми Гаазького права, а також відповідні резолюції міжнародних організацій¹.

Як відомо, одним із основоположних принципів МГП є принцип розрізнення, що вимагає від сторін збройного конфлікту чіткого відмежування між комбатантами й цивільними особами, а також між військовими та цивільними об'єктами. Воєнні дії можуть бути спрямовані виключно проти легітимних військових цілей, тоді як цивільні особи та об'єкти користуються загальним захистом від нападів. Цей захист поширюється також на довкілля та об'єкти, критично важливі для виживання населення².

Крім того, МГП визнає посилений правовий захист для окремих категорій цивільного населення, включаючи осіб, які перебувають під владою сторони конфлікту, але не є її громадянами, а також громадян

¹ Diakonia. IHL and the law of occupation. Diakonia. URL: <https://www.diakonia.se/ihl/resources/international-humanitarian-law/ihl-law-occupation/>.

² ICRC. Protection of civilians. ICRC Casebook. URL: <https://casebook.icrc.org/highlight/protection-civilians>.

нейтральних держав, які опинилися на окупованій території. Такі особи мають право на гуманне поводження без жодної дискримінації за ознаками раси, національності, мови, релігії, соціального походження чи політичних переконань. Забороняються тортури, жорстоке або прини-жуюче гідність поводження, колективні покарання, сексуальне насильство та інші форми жорстокості, що становлять грубе порушення МГП.

У контексті міжнародного права воєнна окупація розглядається як ситуація, за якої іноземна держава встановлює фактичний, але тимчасовий контроль над частиною території іншої держави в умовах міжнародного збройного конфлікту. При цьому наявність або відсутність збройного спротиву не має визначального значення для кваліфікації ситуації як окупації. Принципово, що міжнародне право чітко відрізняє воєнну окупацію від незаконних способів захоплення території, зокрема агресії або анексії, які не створюють жодних легітимних підстав для набуття суверенітету³.

Окупація визнається тимчасовим правовим режимом, який не передбачає передачі суверенітету – він залишається за державою-сувереном. Держава-окупант виконує функції адміністративного управління на території від імені суверена, несучи відповідальність за підтримання громадського порядку, безпеки та забезпечення базових потреб цивільного населення. У цьому контексті законодавчі повноваження держави-окупанта істотно обмежені: будь-які зміни правового режиму мають бути обумовлені необхідністю захисту або покращення життєвих умов цивільного населення⁴.

Заборона анексії окупованої території є однією з ключових норм права воєнної окупації, що закріплює тимчасовий характер фактичного контролю та гарантує збереження суверенітету і територіальної цілісності держави, територія якої опинилася під іноземною окупацією.

Забезпечення захисту осіб, які перебувають на територіях, що знаходяться під воєнною окупацією, становить один із фундаментальних принципів міжнародного гуманітарного права та є його ключовим нормативно-цільовим орієнтиром. У контексті сучасного міжнародного правопорядку цей захист доповнюється дією норм міжнародного права прав людини (далі – МППЛ), яке застосовується й під час збройних конфліктів, у тому числі в умовах окупації.

МГП встановлює основоположні стандарти поводження з цивільним населенням у період збройного конфлікту, регламентуючи

³ Wallace D. The law of belligerent occupation. Lieber Institute West Point. 8 March 2023. URL: <https://lieber.westpoint.edu/law-belligerent-occupation/>.

⁴ Diakonia. IHL and the law of occupation. Diakonia. URL: <https://www.diakonia.se/ihl/resources/international-humanitarian-law/ihl-law-occupation/>.

обов'язки сторін щодо забезпечення безпеки, гідності та фізичної недоторканності осіб, які не беруть участі у бойових діях. Водночас МППЛ, охоплюючи більш широкий спектр прав і свобод, зобов'язує державу-окупанта дотримуватися загальновизнаних міжнародних стандартів у сферах свободи вираження, пересування, освіти, охорони здоров'я, права на життя, захисту від дискримінації тощо.

Взаємодія цих двох правових режимів формує комплексну систему захисних механізмів, що покладає на державу-окупанта багаторівневу структуру міжнародно-правових зобов'язань. Такий підхід спрямований на забезпечення не лише мінімальних стандартів гуманного поводження, визначених МПП, а й гарантування повноцінного спектру прав людини, що сприяє більш цілісному забезпеченню правового статусу, гідності та добробуту цивільного населення на окупованих територіях.

Конвенція про захист цивільного населення під час війни, більш відома як Четверта Женевська конвенція (далі – ЖК IV), посідає провідне місце в системі міжнародного гуманітарного права, формуючи всебічну нормативну базу для охорони прав і свобод цивільних осіб, зокрема в умовах воєнної окупації. Ухвалена в 1949 році як відповідь на масові порушення прав людини під час Другої світової війни, Конвенція відображає прагнення міжнародної спільноти інституціоналізувати механізми запобігання злочинам проти цивільного населення та створити ефективні правові гарантії його захисту в умовах збройного конфлікту⁵.

Відповідно до статті 4 IV Женевської конвенції 1949 року, особами, що перебувають під захистом цієї Конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є⁶.

Таким чином, з-під дії цього визначення виключаються громадяни держави-окупанта. У зв'язку з цим примусове нав'язування громадянства російської федерації громадянам України, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, становить грубе порушення норм міжнародного гуманітарного права. Така практика може розглядатися як спроба штучної зміни правового статусу зазначених осіб з метою виведення їх з-під дії захисного режиму IV Женевської конвенції, що є юридично і гуманітарно неприйнятним.

⁵ United Nations. General Assembly adopts resolution affirming Ukraine's territorial integrity, demanding Russian Federation withdraw troops. 27 October 2022. URL: <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-200116/>.

⁶ ICRC. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. 1949. Refworld. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1949/en/32227>.

Розділ III ЖК IV, що включає статті 47–78, конкретно стосується поводження з цивільним населенням на окупованих територіях. Ці статті покладають значні зобов'язання на державу-окупанта щодо забезпечення добробуту та захисту населення, яке перебуває під захистом.

Стаття 47 Четвертої Женевської конвенції закріплює базовий принцип незмінності правового статусу осіб, які перебувають під захистом, в умовах воєнної окупації. Згідно з цією нормою, жодні односторонні дії держави-окупанта не можуть бути підставою для позбавлення захищених осіб прав і гарантій, передбачених Конвенцією⁷.

Стаття 49 Четвертої Женевської конвенції має фундаментальне значення в контексті захисту цивільного населення, оскільки встановлює безумовну заборону як індивідуальних, так і масових примусових переміщень та депортацій осіб, які перебувають під захистом, з окупованої території як на територію держави-окупанта, так і до будь-якої третьої держави, незалежно від мотивів таких дій. Крім того, дана норма прямо забороняє державі-окупанту переміщувати частину власного цивільного населення на окуповану територію. Зафіксовані випадки переміщення громадян російської федерації на тимчасово окуповані території України становлять явне порушення цієї норми та свідчать про спроби змінити демографічну структуру окупованих регіонів, що супроводжується заходами з матеріального та адміністративного стимулювання переселення російських громадян⁸.

Стаття 50 покладає на державу-окупанта обов'язок, у співпраці з національними й місцевими органами влади, забезпечувати належне функціонування установ, що опікуються доглядом, вихованням та освітою дітей. Особлива увага приділяється необхідності ідентифікації та реєстрації дітей, які потребують захисту. Однак численні повідомлення про насильницьку русифікацію освітнього процесу, а також впровадження елементів військової підготовки серед дітей на окупованих територіях викликають серйозне занепокоєння щодо порушення положень цієї статті та потенційної шкоди для збереження національної ідентичності українських дітей⁹.

Стаття 51 встановлює чіткі обмеження щодо примусового залучення осіб, які перебувають під захистом, до служби в збройних або допоміжних силах держави-окупанта. Дозволене залучення до праці може здійснюватися лише за суворо визначених умов, за умови, що

⁷ ICRC. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. 1949. Refworld. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1949/en/32227>.

⁸ Wallace D. The law of belligerent occupation. Lieber Institute West Point. 8 March 2023. URL: <https://lieber.westpoint.edu/law-belligerent-occupation/>.

⁹ Institute for the Study of War. Russian occupation update. 31 March 2025. URL: <https://understandingwar.org/backgrounder/russian-occupation-update-march-31-2025>.

така праця не має відношення до військових операцій проти держави походження захищених осіб. Надходження повідомлень про примусову мобілізацію українських цивільних осіб на тимчасово окупованих територіях до лав збройних сил РФ становить грубе порушення зазначених положень та може кваліфікуватися як воєнний злочин згідно з міжнародним гуманітарним правом¹⁰.

Стаття 53 забороняє знищення як державного, так і приватного майна, за винятком випадків, коли такі дії є абсолютно необхідними з огляду на проведення військових операцій. У свою чергу, стаття 56 зобов'язує державу-окупанта забезпечувати належний рівень охорони громадського здоров'я, санітарії та епідеміологічної безпеки на окупованих територіях, зокрема шляхом здійснення заходів щодо запобігання поширенню інфекційних захворювань, у співпраці з відповідними національними й місцевими структурами.

Стаття 78 передбачає можливість застосування інтернування або примусового місця проживання щодо осіб, які перебувають під захистом, виключно з міркувань абсолютної безпеки, і лише у кожному конкретному випадку. Застосування таких заходів повинно супроводжуватися процедурою перегляду та можливістю оскарження¹¹.

Водночас численні повідомлення про свавільні затримання, відсутність юридично оформлених рішень та порушення правових гарантій на тимчасово окупованих територіях свідчать про системне невиконання вимог, встановлених зазначеною нормою міжнародного гуманітарного права¹².

Важливо зазначити, що застосування ЖК IV на окупованій території припиняється через один рік після загального припинення воєнних дій, за винятком статей 1–12, 27, 29–34, 47, 49, 51, 52, 53, 59, 61–77 та 143, які залишаються чинними протягом усього періоду окупації тією мірою, якою держава-окупант здійснює урядові функції. Це положення підкреслює тимчасовий характер конкретних зобов'язань, пов'язаних з окупацією, водночас підтверджуючи, що основні гуманітарні принципи продовжують застосовуватися до тих пір, поки триває окупація.

¹⁰ U.S. Department of State. 2023 Country reports on human rights practices: Ukraine – Russia-occupied areas. 2023. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-country-reports-on-human-rights-practices/ukraine/russia-occupied-areas/>.

¹¹ ICRC. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. 1949. Refworld. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1949/en/32227>.

¹² Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). ODIHR report on Ukraine. 23 February 2024. URL: <https://www.osce.org/odihr/583345>.

2. Злочинна практика російської федерації на тимчасово окупованих територіях України

Аналітичні звіти провідних міжнародних правозахисних організацій фіксують тривожну та критичну ситуацію, в якій опинилися громадяни України на тимчасово окупованих територіях, що перебувають під контролем російської федерації. Зміст зазначених звітів свідчить про систематичне порушення прав людини, що формує вкрай несприятливу гуманітарну й правову реальність для цивільного населення.

Організація Human Rights Watch (далі – HRW) задокументувала численні невибіркові напади російських військ із застосуванням вибухової зброї в населених пунктах, що призвело до значних жертв серед цивільного населення та руйнування цивільної інфраструктури. Організацією задокументовано систематичні порушення міжнародного гуманітарного права, що мали місце в умовах російської окупації. Серед них – системне нав'язування норм російського законодавства, впровадження окупаційних адміністративних структур та встановлення юрисдикції судових органів держави-окупанта на територіях, що нею контролюються. Особливе занепокоєння викликає зафіксований тиск на цивільне населення з метою примусового набуття громадянства російської федерації, який здійснювався через переслідування, залякування, свавільні затримання, а також обмеження доступу до базових соціальних послуг, зокрема медичної допомоги¹³.

Крім того, HRW повідомляє про випадки примусової мобілізації українських громадян, які перебувають на окупованих територіях, до лав збройних сил рф – практика, що відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, кваліфікується як воєнний злочин.

У той самий час HRW висловила критичні зауваження щодо українського законодавства про колабораціонізм, ухваленого у 2022 році. Організація наголосила на ризиках його широкого й непропорційного застосування, яке може призводити до кримінального переслідування осіб, чия поведінка була зумовлена необхідністю виживання в умовах окупації. Особливо турбує майже абсолютний рівень обвинувальних вироків у справах за статтями про колабораціонізм, що може свідчити про відсутність індивідуалізованого підходу до оцінки таких справ¹⁴.

Організація Amnesty International у своїх звітах висвітлює систематичні порушення норм міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини, що вчиняються в контексті утримання

¹³ Human Rights Watch. World report 2025: Ukraine. 2025. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/ukraine>.

¹⁴ Human Rights Watch. World report 2024: Ukraine. 2024. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/ukraine>

українських військовополонених і цивільних осіб у російському полоні. Задokumentовані випадки включають застосування тортур, жорстокого поводження, тривале утримання в умовах ізоляції, насильницькі зникнення, а також умисне позбавлення медичної допомоги – усі ці дії становлять воєнні злочини та злочини проти людяності. Організація наголосила, що навмисне вбивство військовополонених та інших осіб, які більше не беруть участі в бойових діях, є прямим порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

У звітах Amnesty International фіксується щонайменше 109 випадків умисного вбивства полонених протягом останнього року. Тортири розглядаються як системне явище, що має поширений характер на всіх рівнях системи утримання під вартою. Зокрема, зазначено про використання електричного струму, сексуального насильства, а також позбавлення доступу до необхідного лікування та знеболювальних засобів – дії, що також можуть кваліфікуватися як воєнні злочини¹⁵.

Водночас Організація Об'єднаних Націй у своїх доповідях систематично фіксує порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини на тимчасово окупованих територіях України, що вчиняються російською федерацією з метою утвердження й поглиблення контролю над цими територіями. У документах ООН описується встановлення атмосфери страху, зокрема через практику свавільних затримань цивільного населення, які часто супроводжуються тортурами, жорстоким поводженням або насильницькими зникненнями.

Крім того, було зафіксовано систематичне обмеження свободи інформації, зокрема через відключення українських мобільних і інтернет-мереж, блокування доступу до українських теле- і радіоканалів, та перенаправлення інформаційного трафіку через російські платформи. Ці дії мають на меті не лише контроль за інформаційним простором, а й придушення української культурної ідентичності¹⁶.

ООН також повідомляє про практику примусового набуття російського громадянства населенням окупованих територій, яка супроводжується тиском у вигляді обмеження свободи пересування, втрати доступу до медичних і соціальних послуг, а також позбавленням права на працю. Зафіксовано, що для збереження права власності на

¹⁵ Amnesty International. Russia/Ukraine: Ill-treatment of Ukrainians in Russian captivity amounts to war crimes and crimes against humanity. March 2025. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/03/russia-ukraine-ill-treatment-of-ukrainians-in-russian-captivity-amounts-to-war-crimes-and-crimes-against-humanity>.

¹⁶ United Nations in Ukraine. UN report details 'climate of fear' in occupied areas of Ukraine as Russian Federation moves to cement control. 7 April 2024. URL: <https://ukraine.un.org/en/264055-un-report-details-%E2%80%98climate-fear%E2%80%99-occupied-areas-ukraine-russian-federation-moves-cement>.

житло громадяни були змушені оформлювати російські документи, а житлові об'єкти, залишені внаслідок примусового переміщення, визнавалися «покинутими» і підлягали конфіскації. Відповідна політика створює умови структурного тиску та потенційно може розглядатися як форма незаконного відчуження майна¹⁷.

Окрему занепокоєність викликає використання так званих «фільтраційних процедур», під час яких здійснюються свавільні затримання осіб, а також збір біометричних і персональних даних, що розглядається як інструмент масового соціального контролю та придушення інакомислення¹⁸.

Крім того, ООН документувала факти системного нав'язування лояльності до російської федерації серед дітей, зокрема шляхом включення елементів військової підготовки до шкільної програми, що суперечить принципам захисту дітей у збройних конфліктах.

Верховний комісар ООН з прав людини Фолькер Тюрк послідовно висловлював рішуче засудження ситуації з правами людини на територіях, окупованих росією. Він наголосив на триваючому, примусовому тиску на місцевих мешканців з метою отримання російського громадянства для доступу до основних послуг, зазначивши, що окупаційна влада в кількох регіонах припинила виплату соціальних пільг особам без російських паспортів¹⁹.

Варто зазначити, що питання примусової паспортизації громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, постало ще 2014 року. Здійснивши окупацію території Автономної Республіки Крим, рф автоматично визнала своїми громадянами всіх осіб, які проживали на території Автономної Республіки Крим (далі – АРК) на дату початку тимчасової окупації відповідної території. Водночас будь-які активні дії для набуття громадянства рф не були потрібні. Пізніше, 2019 року, указом президента рф було визначено, що особи, які постійно проживають на територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України, мають право звернутися із заявами про прийом до громадянства рф у спрощеному порядку. Надалі ця норма

¹⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine: 1 September – 30 November 2024. November 2024. ReliefWeb. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/report-human-rights-situation-ukraine-1-september-30-november-2024-enuk>.

¹⁸ U.S. Department of State. 2023 Country reports on human rights practices: Ukraine – Russia-occupied areas. 2023. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-country-reports-on-human-rights-practices/ukraine/russia-occupied-areas/>.

¹⁹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. United Nations High Commissioner for Human Rights Volker Türk: Update to the Human Rights Council on Ukraine. 2025. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/United-Nations-High-Commissioner-for-Human-Rights-Volker-T%C3%BCrk-Update-to-the-Human-Rights-Council-on-Ukraine>.

була розповсюджена на всіх громадян України та осіб без громадянства, які постійно проживають на території України²⁰.

25 травня 2022 року путін підписав указ, яким було спрощено процедуру отримання російського громадянства для громадян України, які продовжували проживати на територіях тимчасово окупованих Херсонської та Запорізької областей. Документ надавав жителям Херсонської і Запорізької областей можливість отримати громадянство держави-окупанта без дотримання загальних вимог, як-то: п'ятирічного терміну проживання на росії, підтвердження джерел доходів та знання російської мови²¹.

Вже наприкінці 2022 року мзс росії, після проведення псевдо «референдумів», повідомило мешканців окупованих Херсонської та Запорізької областей, що будь-який їхній виїзд «за кордон» можливий лише після отримання ними російського паспорта. І путін в березні 2023 року публічно дав доручення відповідним службам прискорити паспортизацію у цих регіонах²².

Також, у березні цього ж року президент держави-агресора підписав закон «Про особливості правового статусу громадян росії, які мають громадянство України», яким встановлювалось, що такі особи, після отримання російського паспорта, можуть звернутися до російського уряду з проханням про відмову від свого українського громадянства. За цим же законом усі так звані нові громадяни росії «вважаються такими, що не мають українського громадянства з дня подання ними відповідної заяви до федерального органу внутрішніх справ чи його територіального підрозділу»²³.

Насправді ж українці всіляко уникали примусового отримання російського громадянства. Тому, щоб забезпечити виконання плану з наверненням їх до громадянства росії, путін 27 квітня 2023 року ухвалив новий указ, яким передбачається примусова депортація з окупованих українських територій громадян України, які збережуть українське громадянство після 1 липня 2024 року. Цим указом також

²⁰ Pylypenko V.P. Міжнародно-правова криміналізація примушування до громадянства держави-окупанта. Liha-Pres, 2023. С. 367–384. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-18>

²¹ Russian Federation. Decree of the President of the Russian Federation No. 304 of 25.05.2022. 25 May 2022. Official Internet Portal of Legal Information. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205250004>.

²² Pylypenko V.P. Міжнародно-правова криміналізація примушування до громадянства держави-окупанта. Liha-Pres, 2023. С. 367–384. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-18>.

²³ Russian Federation. Federal Law No. 101-FZ “On the Legal Status of Citizens of the Russian Federation Holding Ukrainian Citizenship”. 18 March 2023. Official Internet Portal of Legal Information. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202303180001>.

визначено, що громадяни, які «заявили про своє бажання зберегти наявне у них громадянство або залишитися особами без громадянства» і відмовились таким чином скласти присягу громадянина ереф вважатимуться іноземцями²⁴.

Починаючи з 28 квітня 2023 року набули чинності зміни до російського закону «Про громадянство» за якими всі українці, що отримали російське громадянство могли його втратити за вчинення певних правопорушень. Тобто, нова редакція закону залишала всіх українців – одержувачів російського паспорта в постійно, так би мовити, «підвішеному» стані, який давав можливість окупаційній владі в ручному режимі позбавити громадянства будь-кого, хто цього, на їхню думку, заслуговував²⁵.

В додаток цих нововведень у липні 2023 року путін видав ще один указ–за N 495 «Про деякі питання, пов’язані з особливостями правового становища громадян російської федерації, які мають громадянство України». Цей документ встановлює перевірку вже паспортизованих російськими паспортними документами громадян України на предмет вчинення ними дій, спрямованих на реалізацію їхніх прав і обов’язків саме як громадян України²⁶.

Фолькер Тюрк висловив серйозне занепокоєння й у зв’язку з новим указом російської федерації, який встановлює вимогу для громадян України, що перебувають як на території рф, так і на тимчасово окупованих територіях України, до 10 вересня 2025 року легалізувати свій правовий статус відповідно до російського законодавства або залишити країну. Комісар наголосив, що реалізація такої політики суперечить нормам міжнародного гуманітарного права, зокрема принципам захисту цивільного населення в умовах окупації, та може призводити до примусового переміщення осіб, що є забороненим згідно з Четвертою Женевською конвенцією²⁷.

Комісар Тюрк повідомив також й про тривожне зростання кількості повідомлень про страти захоплених українських солдатів російськими збройними силами з серпня 2024 року. Його офіс також задокументував

²⁴ Pylypenko V.P. Міжнародно-правова криміналізація примушування до громадянства держави-окупанта. Liha-Pres, 2023. С. 367–384. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-18>.

²⁵ Russian Federation. Federal Law on Citizenship of the Russian Federation (as amended in 2023). 28 April 2023. Rossiyskaya Gazeta. URL: <https://rg.ru/documents/2023/05/03/document-o-grazhdanstve.html>.

²⁶ Pylypenko V.P. Міжнародно-правова криміналізація примушування до громадянства держави-окупанта. Liha-Pres, 2023. С. 367–384. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-18>.

²⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. OHCHR Ukraine. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en>.

широко поширені та систематичні тортури та жорстоке поводження, включаючи сексуальне насильство, щодо військовополонених та цивільних затриманих, утримуваних російською федерацією. Він висловив занепокоєння щодо переслідування українців за критику окупації, використання української символіки або висловлення проукраїнських настроїв²⁸.

Верховний комісар ООН з прав людини закликав російську федерацію забезпечити повагу до прав людини на тимчасово окупованих територіях України та звернувся до міжнародного співтовариства із закликом використовувати наявні політичні й дипломатичні важелі для забезпечення повного дотримання норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. У своїх заявах Комісар наголосив на необхідності досягнення миру, заснованого на повазі до прав людини, включаючи гарантії свободи вираження поглядів, мови, культури та релігії, права на свободу пересування в межах території України, а також на відновлення прав на житло, землю і майно для осіб, позбавлених таких прав унаслідок окупації²⁹.

У виступах Комісара простежується вказівка на послідовну та системну практику грубих порушень прав людини з боку російської окупаційної адміністрації, що включає навмисне застосування репресивних заходів, спрямованих на зміцнення контролю над населенням окупованих територій, придушення інакомислення та усунення проявів української ідентичності. Особливої уваги набуває зафіксований контраст у поводженні з військовополоненими: українські полонені, утримувані росією, систематично зазнають жорстокого поводження та знущань, що суттєво відрізняється від умов утримання російських військовослужбовців в Україні.

Ситуацію з правами людини в Україні, зокрема на окупованих територіях, постійно моніторять низка міжнародних організацій.

Так, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (далі – ММПЛУ), створена у березні 2014 року на запрошення Уряду України, здійснює постійний моніторинг та звітування щодо ситуації з правами людини, приділяючи особливу увагу подіям у зоні збройного конфлікту, включаючи тимчасово окуповані території Донецької,

²⁸ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. United Nations High Commissioner for Human Rights Volker Türk: Update to the Human Rights Council on Ukraine. 2025. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/United-Nations-High-Commissioner-for-Human-Rights-Volker-T%C3%BCrk-Update-to-the-Human-Rights-Council-on-Ukraine>.

²⁹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. United Nations High Commissioner for Human Rights Volker Türk: Update to the Human Rights Council on Ukraine. 2025. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/United-Nations-High-Commissioner-for-Human-Rights-Volker-T%C3%BCrk-Update-to-the-Human-Rights-Council-on-Ukraine>.

Луганської областей та АР Крим. Діяльність ММПЛУ ґрунтується на безпосередній взаємодії з жертвами й свідками порушень прав людини, що дозволяє формувати релевантну доказову базу³⁰.

Паралельно, Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (далі – БДПІЛ) з лютого 2022 року здійснює активний моніторинг ситуації в контексті повномасштабної збройної агресії. Звіти БДПІЛ ґрунтуються на комплексному аналізі: інтерв'ю з постраждалими, дистанційному зборі даних, інформації від державних органів України, росії та організацій громадянського суспільства. Особливе занепокоєння у звітах БДПІЛ викликають численні випадки довготривалого утримання під вартою українських цивільних осіб, свідчення про тортури, жорстоке поводження та умови, що не відповідають стандартам гуманного поводження, як на окупованих територіях, так і на території самої рф³¹.

Разом з тим, обидві місії стикаються з серйозними обмеженнями, зокрема з браком інформації щодо низки районів, які залишаються під ефективним контролем російської окупаційної влади. Така ситуація суттєво ускладнює проведення незалежних розслідувань, перевірку фактів на місцях та створює об'єктивні труднощі в отриманні повної картини щодо масштабу та системності зафіксованих порушень, що, у свою чергу, підвищує ризик недооцінки реального рівня зловживань.

З початком агресивних окупаційних дій рф Україною було розроблено спеціальну нормативно-правову базу з метою врегулювання статусу своїх громадян та правового режиму на тимчасово окупованих територіях, що перебувають під контролем російської федерації. Основоположним актом у цій сфері є Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», ухвалений у 2014 році. Він визначає тимчасово окуповану територію як невід'ємну складову території України, на якій продовжують діяти Конституція та закони України. Закон гарантує громадянам України право на вільний в'їзд на окуповану територію та виїзд з неї через встановлені контрольні пункти, за умови пред'явлення документа, що підтверджує українське громадянство³².

³⁰ Government of the Netherlands. War in Ukraine: 8 million for UN human rights monitoring mission. 11 December 2024. URL: <https://www.government.nl/latest/news/2024/12/11/war-in-ukraine-8-million-for-un-human-rights-monitoring-mission>.

³¹ Organization for Security and Co-operation in Europe. Human rights situation in Ukraine deteriorates as attacks intensify amid ongoing persecution in Russian-occupied territories: OSCE human rights office. 2024. URL: <https://www.osce.org/odihr/583345>.

³² Верховна Рада України. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

Правовий режим, встановлений цим законом, передбачає низку особливостей щодо правового статусу правочинів, здійснення господарської діяльності, реалізації прав і свобод людини і громадянина на окупованій території. Зокрема, передбачено, що автоматичне або примусове набуття громадянами України громадянства російської федерації внаслідок проживання на окупованій території не визнається Україною й не може бути підставою для втрати громадянства України. Крім того, закон покладає юридичну відповідальність за порушення прав і свобод людини і громадянина на російську федерацію як на державу-окупанта, згідно з нормами і принципами міжнародного гуманітарного права. Документ також зобов'язує Кабінет Міністрів України здійснювати моніторинг ситуації з дотриманням прав людини на тимчасово окупованих територіях та інформувати про це міжнародні правозахисні інституції.

Разом з тим, окремі положення правової політики України щодо окупованих територій зазнають критики з боку правозахисних організацій. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність», ухвалений у 2022 році, який передбачає кримінальну відповідальність за співпрацю з окупаційною владою, був розкритикований за ризик покарання осіб, чії дії були зумовлені необхідністю забезпечення базових потреб і виживання в умовах воєнної окупації³³. Існують побоювання, що норми закону недостатньо враховують фактор примусу, страху та відсутності альтернатив у таких обставинах, що може призвести до кримінального переслідування осіб, зайнятих у сферах охорони здоров'я, освіти, комунальних послуг тощо³⁴.

У науковій літературі правовий статус громадян України, які перебувають на окупованих територіях, здебільшого оцінюється крізь призму порушення росією основоположних норм міжнародного права, зокрема принципів суверенітету, невтручання, поваги до територіальної цілісності та заборони примусового приєднання територій. Існує стійкий міжнародний консенсус щодо незаконності окупації частини української

³³ Верховна Рада України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text>.

³⁴ Human Rights Watch. "All she did was help people": Flawed anti-collaboration legislation in Ukraine. 5 December 2024. URL: <https://www.hrw.org/report/2024/12/05/all-she-did-was-help-people/flawed-anti-collaboration-legislation-ukraine>.

території та незаперечного права України на суверенітет у межах її міжнародно визнаних кордонів³⁵.

Наукова спільнота надала ґрунтовний аналіз політики російської федерації щодо примусової паспортизації населення на тимчасово окупованих територіях України, кваліфікуючи її як грубе порушення норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, йдеться про порушення заборони примушувати осіб, що перебувають під захистом, присягати на вірність державі-супротивнику, що прямо заборонено статтею 45 Регламенту Гаазької конвенції 1907 року³⁶.

Очевидно, що примусова паспортизація рф українських громадян була спочатку одним з елементів гібридної війни держави-агресора та невід'ємною частиною підготовчих дій перед повномасштабним військовим вторгненням рф в Україну. З 24 лютого 2022 року такі дії держави-окупанта набули масового та системного характеру, що є незаперечним доказом існування державної політики, яка здійснюється щодо українців, які проживають на окупованих територіях³⁷.

Така політика розглядається дослідниками не лише як засіб примусового включення окупованого населення до правового поля держави-окупанта, а й як інструмент штучної зміни демографічної структури та спроба надати видимість легітимності фактичній анексії, що є порушенням Женевських конвенцій 1949 року³⁸.

Окрему увагу в наукових дослідженнях приділено правовій критиці посилення росії на принцип самовизначення народів як на підставу для анексії українських територій. Фахівці наголошують, що відповідно до сучасної доктрини міжнародного права, право на відокремлення (secession) в межах принципу самовизначення визнається переважно лише в умовах колоніального підпорядкування або крайнього й системного пригноблення, що не має місця у випадку з Україною³⁹. Таким чином, намагання обґрунтувати анексію шляхом посилянь на

³⁵ Harvard International Law Journal. Ukraine – Articles and commentary. 2023. URL: <https://journals.law.harvard.edu/ilj/category/ukraine/>

³⁶ Swedish Centre for Eastern European Studies. A ceasefire in Ukraine won't stop violations against civilians in occupied territories. 6 December 2024. URL: <https://sceeus.se/en/publications/a-ceasefire-in-ukraine-wont-stop-violations-against-civilians-in-occupied-territories/>.

³⁷ Pylypenko V.P. Міжнародно-правова криміналізація примушування до громадянства держави-окупанта. Liha-Pres, 2023. С. 367–384. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-18>.

³⁸ United Nations. Security Council hears grave concerns over civilian protection in Ukraine. 5 July 2023. URL: <https://press.un.org/en/2023/sc15405.doc.htm>.

³⁹ Pustorino P. Self-determination of the Ukrainian people and Russian aggression. Groupe d'études géopolitiques, 2023. URL: <https://geopolitique.eu/en/articles/self-determination-of-ukrainian-people-and-russian-aggression/>.

результати так званих «референдумів» у окупованих регіонах не відповідає нормам *jus cogens* та суперечить позиції міжнародного співтовариства, яка була чітко відображена в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН.

У науковій літературі також висвітлено поступову трансформацію правового режиму окупованих територій під впливом політики росії, що включає нав'язування російського громадянства, законодавства, адміністративної структури та організацію так званих «виборів». Такі заходи класифікуються як інструменти інтеграції окупованих територій до правового простору держави-окупанта з метою довгострокового утвердження контролю. Міжнародна правова спільнота засудила ці дії як такі, що не мають правового підґрунтя та підривають процес мирного врегулювання⁴⁰.

Таким чином, на підставі наукового аналізу норм, що регулюють режим воєнної окупації, а також з урахуванням задокументованих фактів поведінки російської федерації на тимчасово окупованих територіях України, можна дійти висновку про наявність численних і системних порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Такі дії, як незаконне переміщення цивільного населення, функціонування фільтраційних таборів, примусова русифікація та інші форми утиску української національної ідентичності, прямо суперечать забороненим практикам, передбаченим Гаазьким і Женевським правом. Відповідні порушення, за своєю природою та масштабами, мають бути кваліфіковані як міжнародні злочини (зокрема воєнні злочини та злочини проти людяності), що вимагає належного правового реагування з боку міжнародної спільноти та максимального впровадження механізмів міжнародної кримінальної відповідальності.

3. Рекомендації міжнародній спільноті та Україні

У світлі системних порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини на тимчасово окупованих територіях України доцільно сформулювати комплекс рекомендацій, що мають бути враховані на рівні міжнародних організацій, держав та національної правової політики України.

Міжнародним організаціям слід посилити спроможність моніторингу ситуації з правами людини на окупованих територіях, забезпечуючи збір інформації з використанням сучасних технічних засобів, таких як супутникове спостереження, а також шляхом залучення свідчень переміщених осіб і жертв порушень. Особливу увагу варто приділити

⁴⁰ Wilson Center. Ukrainians' new realities under occupation. 7 November 2024. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukrainians-new-realities-under-occupation>.

систематичному документуванню таких порушень і забезпеченню широкого розповсюдження цієї інформації серед урядів, міжнародних інституцій та громадськості з метою формування обґрунтованої міжнародної реакції.

Водночас необхідно активізувати зусилля, спрямовані на притягнення до міжнародно-правової відповідальності осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Гуманітарні зусилля мають залишатися пріоритетом. Надання допомоги як особам, які залишаються на окупованих територіях, так і внутрішньо переміщеним особам повинно здійснюватися з урахуванням принципів нейтральності, неупередженості та гуманності, що є визначальними у міжнародній гуманітарній діяльності.

Що стосується окремих держав, то збереження та, за потреби, посилення санкційного тиску на російську федерацію повинно розглядатися як засіб примусу до дотримання міжнародного права, деокупації українських територій і виконання міжнародно-правових зобов'язань.

Україна, зі свого боку, має продовжувати активні зусилля щодо забезпечення міжнародного моніторингу на тимчасово окупованих територіях, застосовуючи доступні дипломатичні, правові й міжурядові механізми. У перспективі одним із найскладніших та найвідповідальніших завдань для України стане процес реінтеграції тимчасово окупованих територій після їх деокупації. Ефективне здійснення цього процесу вимагатиме комплексного і багаторівневого підходу, що має бути втілений у формі загальнонаціональної стратегії. Така стратегія в першу чергу повинна передбачати відновлення функціонування правових, адміністративних та соціальних інституцій на звільнених територіях, гарантування прав і свобод громадян, що були порушені або поставлені під сумнів в умовах російської окупації.

ВИСНОВКИ

Правовий статус громадян України на тимчасово окупованих територіях визначається, насамперед, положеннями міжнародного гуманітарного права, зокрема Четвертої Женевської конвенції 1949 року, а також нормами міжнародного права прав людини, які діють у період збройних конфліктів. Сукупність цих правових режимів формує комплексну систему захисту, що має на меті гарантувати безпеку, гідність і базові права цивільного населення навіть в умовах іноземної окупації.

Водночас реальна практика російської федерації свідчить про систематичне ігнорування міжнародно-правових стандартів. До найпоширеніших порушень належать примусова паспортизація населення, обмеження свободи пересування, депортації, насильницьке переміщення,

функціонування фільтраційних таборів, примусова мобілізація та системні випадки тортур і свавільних затримань. Такі дії прямо суперечать положенням Женевських конвенцій та кваліфікуються як воєнні злочини й злочини проти людяності. Значний масив доказів, зібраних міжнародними організаціями, підтверджує, що вчинені дії мають не випадковий, а системний характер, що свідчить про державну політику окупанта, спрямовану на підри夫 української ідентичності та поступову інтеграцію захоплених територій у правове поле росії.

Національне законодавство України, зокрема Закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», забезпечує правові підстави для невизнання будь-яких змін у громадянстві чи статусі громадян, що були нав'язані примусово. Водночас виклики, пов'язані із запровадженням законодавчих норм щодо колабораціонізму, потребують збалансованого підходу, який враховуватиме фактор примусу і обмеженість вибору в умовах окупації.

Таким чином, правовий статус громадян України на окупованих територіях сьогодні характеризується глибоким розривом між міжнародними стандартами та фактичною практикою їх застосування. Цей дисбаланс зумовлює необхідність подальшого посилення міжнародного моніторингу, використання механізмів притягнення до відповідальності та розробки національної стратегії реінтеграції. Лише синергія зусиль України та міжнародної спільноти здатна забезпечити відновлення верховенства права, захист прав і свобод громадян та повагу до територіальної цілісності держави.

Анотація

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну питання захисту цивільного населення на тимчасово окупованих територіях набуло особливої актуальності. Дослідження присвячене аналізу міжнародно-правових механізмів, які регламентують статус осіб під владою держави-окупанта, зокрема положень Четвертої Женевської конвенції 1949 року та норм міжнародного права прав людини. Особливу увагу зосереджено на принципі незастосування анексії, обов'язках держави-окупанта дотримуватися чинного законодавства та забезпечувати базові права населення.

У роботі використано офіційні документи ООН, звіти міжнародних правозахисних організацій (Human Rights Watch, Amnesty International, OSCE ODHR), а також національне законодавство України. Встановлено, що попри наявність чітких міжнародних стандартів, росія системно порушує свої зобов'язання: здійснює примусову паспорти-

зацію, депортації, переслідування, обмежує свободи та намагається легітимізувати окупацію через псевдореферендуми.

Проаналізовано колізії між міжнародними нормами та фактичними діями держави-окупанта, які мають ознаки міжнародних злочинів, зокрема воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Окремо наголошено на необхідності поєднання механізмів міжнародного гуманітарного права й міжнародного права прав людини для більш ефективного захисту цивільного населення.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки національної стратегії реінтеграції деокупованих територій, формування механізмів міжнародної відповідальності та забезпечення відновлення прав громадян у постконфліктний період.

Ключові слова: воєнна окупація, міжнародне гуманітарне право, права людини, Четверта Женевська конвенція, держава-окупант, тимчасово окуповані території, примусова паспортизація, воєнні злочини, цивільне населення, реінтеграція.

Література

1. Amnesty International. Russia/Ukraine: Ill-treatment of Ukrainians in Russian captivity amounts to war crimes and crimes against humanity. March 2025. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/03/russia-ukraine-ill-treatment-of-ukrainians-in-russian-captivity-amounts-to-war-crimes-and-crimes-against-humanity>.
2. Diakonia. IHL and the law of occupation. *Diakonia*. URL: <https://www.diakonia.se/ihl/resources/international-humanitarian-law/ihl-law-occupation/>.
3. Government of the Netherlands. War in Ukraine: 8 million for UN human rights monitoring mission. 11 December 2024. URL: <https://www.government.nl/latest/news/2024/12/11/war-in-ukraine-8-million-for-un-human-rights-monitoring-mission>.
4. Harvard International Law Journal. Ukraine – Articles and commentary. 2023. URL: <https://journals.law.harvard.edu/ilj/category/ukraine/>
5. Human Rights Watch. World report 2024: Ukraine. 2024. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/ukraine>.
6. Human Rights Watch. “All she did was help people”: Flawed anti-collaboration legislation in Ukraine. 5 December 2024. URL: <https://www.hrw.org/report/2024/12/05/all-she-did-was-help-people/flawed-anti-collaboration-legislation-ukraine>.
7. Human Rights Watch. World report 2025: Ukraine. 2025. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/ukraine>.

8. ICRC. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. 1949. Refworld. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1949/en/32227>.

9. ICRC. Protection of civilians. ICRC Casebook. URL: <https://casebook.icrc.org/highlight/protection-civilians>.

10. Institute for the Study of War. Russian occupation update. 31 March 2025. URL: <https://understandingwar.org/backgrounder/russian-occupation-update-march-31-2025>.

11. Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation. Regulations on the verification of dual citizenship status of citizens of the Russian Federation. Consultant Plus. 2023. URL: <https://mvd.consultant.ru/documents/1058123>.

12. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine: 1 September – 30 November 2024. November 2024. ReliefWeb. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/report-human-rights-situation-ukraine-1-september-30-november-2024-enuk>.

13. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. United Nations High Commissioner for Human Rights Volker Türk: Update to the Human Rights Council on Ukraine. 2025. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/United-Nations-High-Commissioner-for-Human-Rights-Volker-T%C3%BCrk-Update-to-the-Human-Rights-Council-on-Ukraine>.

14. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. OHCHR Ukraine. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en>.

15. Organization for Security and Co-operation in Europe. Human rights situation in Ukraine deteriorates as attacks intensify amid ongoing persecution in Russian-occupied territories: OSCE human rights office. 2024. URL: <https://www.osce.org/odihr/583345>.

16. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). ODIHR report on Ukraine. 23 February 2024. URL: <https://www.osce.org/odihr/583345>.

17. Pylypenko V.P. Міжнародно-правова криміналізація примушування до громадянства держави-окупанта. Liha-Pres, 2023. С. 367–384. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-18>.

18. Pustorino P. Self-determination of the Ukrainian people and Russian aggression. Groupe d'études géopolitiques, 2023. URL: <https://geopolitique.eu/en/articles/self-determination-of-ukrainian-people-and-russian-aggression/>.

19. Russian Federation. Federal Constitutional Law No. 6-FKZ “On the Admission to the Russian Federation of the Republic of Crimea and the

Formation of New Constituent Entities within the Russian Federation – the Republic of Crimea and the City of Federal Significance Sevastopol”. 21 March 2014. URL: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/0bTO6S1g5c0RASXodOjRuI8wGLndsOzA.pdf>.

20. Russian Federation. Decree of the President of the Russian Federation No. 304 of 25.05.2022. 25 May 2022. Official Internet Portal of Legal Information. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205250004>.

21. Russian Federation. Federal Law No. 101-FZ “On the Legal Status of Citizens of the Russian Federation Holding Ukrainian Citizenship”. 18 March 2023. Official Internet Portal of Legal Information. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202303180001>.

22. Russian Federation. Decree of the President of the Russian Federation No. 305 of 27.04.2023. 27 April 2023. Official Internet Portal of Legal Information. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202304270013>.

23. Russian Federation. Federal Law on Citizenship of the Russian Federation (as amended in 2023). 28 April 2023. Rossiyskaya Gazeta. URL: <https://rg.ru/documents/2023/05/03/document-o-grazhdanstve.html>.

24. Swedish Centre for Eastern European Studies. A ceasefire in Ukraine won't stop violations against civilians in occupied territories. 6 December 2024. URL: <https://sceeus.se/en/publications/a-ceasefire-in-ukraine-wont-stop-violations-against-civilians-in-occupied-territories/>.

25. United Nations. General Assembly adopts resolution affirming Ukraine's territorial integrity, demanding Russian Federation withdraw troops. 27 October 2022. URL: <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-200116/>.

26. United Nations. Security Council hears grave concerns over civilian protection in Ukraine. 5 July 2023. URL: <https://press.un.org/en/2023/sc15405.doc.htm>.

27. United Nations in Ukraine. UN report details ‘climate of fear’ in occupied areas of Ukraine as Russian Federation moves to cement control. 7 April 2024. URL: <https://ukraine.un.org/en/264055-un-report-details-%E2%80%98climate-fear%E2%80%99-occupied-areas-ukraine-russian-federation-moves-cement>.

28. U.S. Department of State. 2023 Country reports on human rights practices: Ukraine – Russia-occupied areas. 2023. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-country-reports-on-human-rights-practices/ukraine/russia-occupied-areas/>.

29. Верховна Рада України. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території

України» від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

30. Верховна Рада України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text>.

31. Wallace D. The law of belligerent occupation. Lieber Institute West Point. 8 March 2023. URL: <https://lieber.westpoint.edu/law-belligerent-occupation/>.

32. Wilson Center. Ukrainians' new realities under occupation. 7 November 2024. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukrainians-new-realities-under-occupation>.

Information about the author:

Pylypenko Volodymyr Pylypovich,

Honored Lawyer of Ukraine,

Doctor of Juridical Sciences,

Vice Rector on Research,

Associate Professor at the Department of International Law,

Kyiv University of Law of the National Academy

of Sciences of Ukraine,

7A, Dobrokhotova Str., Kyiv, 03142, Ukraine